

Drago Roksandić, *Čovjek i prostor, čovjek u okolišu: [Ekohistorijski ogledi]*. Zagreb/Samobor: Meridijani, Društvo za hrvatsku povjesnicu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2018, 431.

Knjiga *Čovjek i prostor, čovjek u okolišu: [Ekohistorijski ogledi]* eminentnog historičara i odnedavno umirovljenog profesora Drage Roksandića izašla je 2018. godine pod djelatnošću izdavačke kuće *Meridijani* u saradnji s *Društvom za hrvatsku povjesnicu* i *Centrom za komparativnohistorijske i interkulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*. Kako je knjiga kompilacija radova koje je autor stvarao u trajanju od gotovo tri desetljeća, ona je vrijedna sa stajališta da se iz nje može iščitati kako se pomjeralo i evoluiralo autorovo poimanje razmatranih kategorija. Moglo bi se reći da su utjecaj na to imala recentna historiografska dostignuća, kompilacija dugotrajnog razmišljanja o njima i autorova osobna nadgradnja.

Kao dio izdanja, na prvim stranicama, historičar i profesor na *Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* Hrvoje Petrić napisao je vlastite opaske vezane uz knjigu te sve ono što njega i autora knjige Dragu Roksandića od ranije veže za istraživanje tematike prostora i okoliša. Čitanje njegovog osvrtu u najmanju ruku je poticajno i usmjeravajuće jer ukazuje na neke od ključnih aspekata knjige.

Roksandić je svoje djelo podijelio na osam poglavlja koja su okvir za unutar njih inkorporirana potpoglavlja. U osam poglavlja napisanih na ukupno 360 stranica tematiziran je široki spektar problematizacijskih struktura (teorijskih, metodoloških, praktičnih, odnosno interpretativnih) vezanih

uz prostor i okoliš koje su analizirane ogledno i ovisno o mogućnostima na mikro, mezo i makro razini. Kako knjiga sadrži mnoštvo raznolikih tematika, koje su, sa svim prirodno, uglavnom vezane za prostor Hrvatske, ali i Evrope, gotovo da bi se samo čitanjem naslova iz sadržaja mogao steći utisak da se uopće ne radi o ekohistorijskim ogledima, no u tome i jeste jedan od značaja ove knjige.

Počevši od humane geografije, koja je, kako je dobro poznato, utemeljena na čelu posibilizma, Roksandić se, između ostalog, referirao na knjigu *Zapadna Hrvatska. Studija iz humane geografije* Andréa Blanca te je ukazao na različite elemente koji su dio tako pozicionirane problematike hrvatskog "praga" i na postojeću istraživački poticajnu nadgradnju kojom su proširene mogućnosti kreativne recepcije Blancova djela. Nadalje je došao do ekohistorije gdje se s ciljem rekapitulacije pitanja ekohistorije u savremenoj historiografiji bavio problemima, pristupima, metodama i praksom u istraživanju ekohistorije i regionalne historije. Autor je kroz

okvirno pitanje da li je ekohistorija nova historiografska disciplina ili nova historijska znanost prvo ukazao na mahom starija temeljna ekohistorijska djela francuske, američke i njemačke provenijencije koja su prevoditeljskim poduhvatima bila iskorak u etabliranju hrvatske ekohistorije, koja se počela razvijati u povojima međunarodnog istraživačkog projekta *Triplex Confinium*. Zatim se bavio ključnim pitanjem šta je okoliš te je raslojio pitanje odnosa čovjeka i okoliša kroz očište političkog djelovanja, neutemeljenog trijumfalističkog karaktera ekohistorije, a onda i pitanje evropskog okoliša, odnosno prostora Evrope koji je u različitim razdobljima bio shvatan na različite načine. U knjizi je nakon toga predstavljena neosporna važnost časopisa "Ekonomika i ekohistorija" kao integracijskog projekta hrvatske historiografije, a na kraju poglavlja problematizirani su pojmovni izrazi zavičajne historije.

Roksandić je kroz ekohistorijske oglede predstavio niz zanimljivih studija koje su situirane u razdoblje ranog novog vijeka. Uvrstio

je radove o složenosti identiteta dinarskih Vlaha / Morlaka od 14. do 16. stoljeća, Dalmatinskoj zagori u ranom novom vijeku, ličko-krbavskim Bunjevcima / Vlasima katolicima i procesima protonacionalne kroatizacije i etnokonfesionalnog homogeniziranja koji su sami za sebe vrlo poticajni. Također je uvršten rad o Posavskoj krajini, odnosno pitanjima geopolitike i ekohistorije tog područja, u razdoblju između 1718. i 1739. godine. Tu je autor razmotrio okolišni, interkulturalni i praktičnopolitički kontekst, zatim kontekst dobro poznatih habsburških ambicija koje su mu bile polazište za problematizaciju. Unutar poglavlja razmatrane su i kartografske percepcije Zrinske gore u ranom novom vijeku, gdje se autor prvo bavi dekonstrukcijom nazivlja (koje rezultira saznanjem da se pojam Zrinske gore odnosio na dio pobrđa koji je orijentiran ka Pounju) i naravno, ekohistorijskim refleksijama vezanim uz taj prostor. U ovom kontekstu treba spomenuti i članak koji osvjetljava percepcije i imaginacije rijeke Drave u očima jozefinista, gdje se autor vodio

tradicijom puta koji je utabao Lucien Febvre.

Poglavlje *Od prostora prema okolišu i od okoliša prema prostoru* svojevrsan je okvir za naizgled tematski divergentne članke, a u tome je još jedan od specifikuma ove knjige. Unutar poglavlja autor je polazeći od koncepta Henrija Lefebvrea ponudio pogled "odozdo" i "odozgo" na konfliktne strategije u "proizvodnji prostora" Banske krajine tokom 18. stoljeća, zatim se bavio temama "Drugosti" i nasilja u Hrvatskoj 1755. godine, staležima, konfesijama i etnosima u literarnim percepcijama socijalnog konflikta. Roksandić rasvjetljava *Kako čitati Luju Matutinovića*, dalmatinskog majora u francuskoj službi i viteza Legije časti. Pri tome ne izbjegava naglasiti njegovu važnost za hrvatsku kulturnu baštinu, ali i to da je on bio, kako ga autor naziva, "čovjek-granica", sklon da granice interiorizira i eksteriorizira, konstruira i dekonstruira prema situaciji. Na kraju poglavlja autor je pisao o inovacijskim doprinosima Josipa Matasovića na poljima vojnokrajinske historiografije te o tome kako

bi se oni mogli preoblikovati i dopuniti da bi bili funkcionalni.

U svoju knjigu Roksandić je uključio *Studia Zagrabienzia Ecohistorica* sa člankom koji je nastao u njegovoj saradnji sa historičarima Filipom Šimetinom Šegvićem i Nikolinom Šimetin Šegvić, a tematizira zagrebačku poplavu koja se dogodila 1964. godine i koja je zahvatila zgradu Filozofskog fakulteta. Ovaj rad pruža poticaj za shvaćanje posljedičnosti historijsko-ekoloških fenomena koji se u ovom slučaju mogu povezati i sa težnjom stvaranja i održanja socijalne ili kolektivne memorije.

Poglavlje *Kartografske konstrukcije prostora* sadrži vrlo vrijedne kartografske izvore za historiju Slavonije od 16. do 18. stoljeća, a tu je važno spomenuti članak unutar kojeg se Roksandić bavio prostorom *Triplex Confiniuma* kao višerječja u kartografskim kontrastima tokom ranog novog vijeka, što daje još jedan od mogućih aspekata razmatranja tog prostora. Posebno poticajan članak koji je autor uvrstio u ovo poglavlje tematizira prostor *Triplex Confiniuma* i Hrvatske vojne krajine u

18. stoljeću na kartama u javnom opticaju. Dakle, Roksandić se tu bavio interpretacijama koje su na razini geopolitičke imagologije i kartografske instrumentalizacije te kartografskim inercijama i kulturnim stereotipima koji se mogu prepoznati, što je neuobičajen prikaz kada je u pitanju domaća (čitaj: prostor bivše Jugoslavije) historiografija.

Teme koje su se još našle kao predmet analize u ovoj knjizi odnose se na Evropu i pitanje usloženosti jugoistočnoevropske granice. Autor je započeo analizom problema i pristupa istraživanju te problematike. Svoj članak *Postoji li još uvijek Srednja Europa?* autor je s pravom inkorporirao u ovo poglavlje koje je naslovljeno *Regije i pograničja u transformacijama* jer je upravo karakter tako nazvane Srednje Evrope kao prostora vrlo indikativan primjer svojevrsne transformacije na više razina. Zatim, autor se bavio i konceptom višegraničja i osmanske baštine *Triplex Confiniuma*, kao dijeljene baštine tokom ranog novog vijeka. Još jedan zanimljiv dio ovog poglavlja jest članak o

destrukciji grada Sarajeva tijekom ratnih zbivanja od 1992. do 1995. godine u historijskoj perspektivi, pri čemu su analizirani konfliktni potencijali i evocirani raniji pokušaji uništenja grada.

Knjiga sadrži i rasprave o dva ne tako davno objavljena izvora: *Popis Like i Krbave* iz 1712. godine i *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine* iz 1701/1702. godine. Autor knjige nastojao je naglasiti važnost i različite istraživačke potencijale ova dva izvora. U okviru toga pozabavio se prostornim i ekohistorijskim problematikama na temelju oba popisa. Pored toga, potpuno opravdano inkorporiranje ovih članaka u knjigu je i zbog toga što se njima prikazuje koliko uključivanje okolišne i prostorne dimenzije u razmatranje neke tematike može iznjedruti višestruke istraživačke implikacije i/ili pomoći u konstruiranju istraživačkog pitanja te ponegdje ponuditi odgovore na od ranije postojeća pitanja.

Za kraj prvog dijela knjige, Roksandić se posvetio veoma važ-

nom pitanju koje, kako se može vidjeti, ima svoje dalekosežne prostorne, okolišne, ali svakako i kulturne dimenzije. Radi se o pitanju revitalizacije baštine koje je obrazloženo kroz dosege projekta "Međunarodni sveučilišni centar u Islamu Grčkom i mediteranska akademska zajednica: razvoj i perspektive", odnosno pitanja Kule Stojana Jankovića.

U prethodno spomenuta poglavlja prvog dijela knjige Roksandić je uključio i različite priloge, ilustracije i karte koje su vizualno potpomogle i razjasnile tematizirane problematike. U drugom dijelu knjige ponuđen je dodatak unutar kojeg se može pregledati bibliografija uvrštenih radova, lista izvora i literature, te kazala imena i mjesta koja olakšavaju pretragu kroz knjigu. Na posljednjoj stranici izdanja je kratka bilješka o autoru knjige.

U knjizi tematizirane problematike, ma koliko su raznolike, osvijetljene su kroz interdisciplinarno i/ili transdisciplinarno istraživanje, a ova knjiga je dokaz kreativnih mogućnosti dijaloga

među znanstvenicima različitih (pot)područja. Bez obzira na to što se ponegdje kroz članke događaju ponavljanja već rečenog, ona su uglavnom drugačije kontekstualizirana, a autor je na inovativan i višedimenzionalan način uspio prikazati široki spektar tematika koje je stavio posredno i neposredno u kontekst istraživanja prostora i okoliša. Tim više, knjiga je egzemplar za ono s čime se možda prije publiciranja i čitanja ove knjige mnogi ne bi složili, a to je da su rijetka istraživačka pitanja koja se ne bi mogla sagledati iz ekohistorijske perspektive. Knjiga je primjer i da istraživanje odnosa čovjeka i prirode, odnosno čovjeka u prostoru u višestrukim binarističkim i dihotomnim relacijama, iziskuje potrebu da se izvori čitaju na poseban način te potrebu za kreiranjem i kombiniranjem na tematiku primjenjivih modela i teorijskih postavki baziranih na ranije provjerenim primjerima.

Vrijedilo bi naglasiti da je ova knjiga mnogo više od knjige o

okolišu i prostoru. To je knjiga i o etosu, kulturi, kulturnoj baštini, mentalitetu, imaginarijima; identitetu, alteritetu, alijenitetu, svakodnevnici, konfesiji, konfliktu, pa konačno i etnosu shvaćenom višekontekstualno, u kojoj autor piše, između ostalog, po inovativnoj liniji historijsko prakseološki dohvatljivih sustava. Iako se od autora knjige Drage Roksandića, s obzirom na njegov dosadašnji opus, biografiju i respektabilnost, nije očekivalo ništa manje, za kraj se može reći da je ova knjiga ne-svakidašnje izdanje (sadržajno i vizualno) trajne vrijednosti koje na jednom mjestu daje mogućnost potpuno novog, drugačijeg i naprednijeg gledanja na historiju prostora i okoliša, ali i historiju općenito. Zbog toga je preporučujem ne samo onima koji se bave ili se namjeravaju baviti pitanjima prostora i okoliša nego i onima koji žele spoznati kako se te kategorije mogu funkcionalno primijeniti na raznovrsne problematike.

Emma Pašić